

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

(найменування центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки)

Національний університет «Запорізька політехніка»

(повне найменування закладу вищої освіти)

Кафедра фізичного матеріалознавства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор (перший проректор)

Беліков С.Б.

2019 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**ППВС 04 ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРИ ВИРОБІВ З
НЕМЕТАЛЕВИХ ТА КОМПОЗИЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ**

(код і назва навчальної дисципліни)

спеціальність **132 Матеріалознавство**

(код і найменування спеціальності)

освітня програма (спеціалізація) **Композиційні та порошкові матеріали, покриття**

(назва освітньої програми (спеціалізації))

інститут, факультет **ФТІ, БАД**

(найменування інституту, факультету)

мова навчання **українська**

2019 рік

Робоча програма «Особливості дослідження структури виробів з неметалевих та композиційних матеріалів» для студентів спеціальності 132 Матеріалознавство, освітня програма «Композиційні та порошкові матеріали, покриття».

« 20 » 08, 2019 року - 11 с.

Розробники: Ткач Д.В., доцент кафедри ФМ, к.т.н., доцент
(вказати авторів, їхні посади, наукові ступені та вчені звання)

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри фізичного матеріалознавства

Протокол від « 09 » 09 2019 року № 1

Завідувач кафедри фізичного матеріалознавства
(найменування кафедри)

« 09 » 09 2019 року (В.Ю. Ольшанецький)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Схвалено науково-методичною комісією факультету будівництва, архітектури та дизайну
(найменування факультету)

Протокол від « 31 » 10 2019 року № 2

« 31 » 10 2019 року Голова (В.Д Савченко)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Узгоджено групою забезпечення освітньої програми* кафедри композиційних матеріалів, хімії та технологій

« 26 » 09 2019 року Керівник групи (О.А. Мітяев)
(підпис) (прізвище та ініціали)

*Якщо дисципліна викладається невідпусковою кафедрою

Запоріжжя 2019 рік

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань 13 Механічна інженерія (шифр і найменування)	обов'язкова (вибіркова)	
Модулів – 1	Спеціальність (освітня програма, спеціалізація) 132 Матеріалознавство (Композиційні та порошкові матеріали, покриття) (код і найменування)	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 4		1-й	1-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання -		Семестр	
Загальна кількість годин - 150		2-й	2-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи студента - 6	Освітній ступінь: магістр	Лекції	
		30 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		год.	год.
		Лабораторні	
		30 год.	6 год.
		Самостійна робота	
		90 год.	138 год.
Індивідуальні завдання:			
год.			
Вид контролю:			
залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 67%

для заочної форми навчання – 8,7%

1. Мета навчальної дисципліни

Мета: оволодіти сучасними знаннями про методи аналізу та способи вивчення структури і властивостей неметалевих матеріалів та композитів.

Завдання: вивчити методи аналізу та способи вивчення структури і властивостей неметалевих та композиційних матеріалів, закономірності їх зміни при різних хімічних складах, варіантах укладання, режимах термічної обробки; визначити структуру, властивості і методи підвищення механічних властивостей неметалевих та композиційних матеріалів; сформулювати уявлення про методи підвищення механічних властивостей композиційних матеріалів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен отримати

загальні компетентності:

Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми. **КЗ.02**

Здатність до проведення досліджень на відповідному рівні. **КЗ.03**

Здатність генерувати нові ідеї та реалізовувати їх у вигляді обґрунтованих інноваційних рішень. **КЗ.04**

Здатність працювати автономно та в команді, у тому числі у складі багатопрофільної групи фахівців **КЗ.09**

фахові компетентності:

Здатність критичного аналізу та прогнозування характеристик нових та існуючих матеріалів, параметрів процесів їх отримання та обробки. **КС.01**

Спеціалізовані концептуальні знання новітніх методів та методик моделювання, розробки та дослідження матеріалів. **КС.02**

Здатність застосовувати сучасні методи і методики експерименту у лабораторних та виробничих умовах, уміння роботи із дослідницьким та випробувальним устаткуванням для вирішення завдань в галузі матеріалознавства. **КС.03**

Знання основних груп матеріалів та здатність обґрунтовано здійснювати їх вибір для конкретних умов експлуатації. **КС.04**

Здатність розробляти нові методи і методики досліджень, базуючись на знанні методології наукового дослідження та особливості проблеми, що вирішується **КС.14.**

Очікувані програмні результати навчання:

ПРН4. Уміти розробляти нові методи і методики досліджень матеріалів та процесів на базі знання методології наукового дослідження та специфіки проблеми, що вирішується.

ПРН5. Розуміти та застосовувати принципи системного аналізу, причинно-наслідкових зв'язків між значущими факторами та науковими і технічними рішеннями, що приймаються при розв'язанні складних матеріалознавчих задач (вихідні матеріали – технологія виготовлення – структура – властивості)

ПРН7. Використовувати експериментальні методи дослідження структурних, фізико-механічних і технологічних властивостей матеріалів.

2. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Оптична мікроскопія

Тема 1. Геометрична оптика. Формування оптичного зображення. Роздільна здатність оптичного мікроскопа. Зображення точкового джерела Аббе. Зображення дифракційної решітки. Роздільна здатність і числова апертура. Глибина різкості і глибина різкості зображення.

Тема 2. Підготовка зразків. Підготовка і розрізання зразка. Шліфування. Методи полірування і травлення. Роздільна здатність і контраст зображення

Тема 3. Контраст зображення. Віддзеркалення і поглинання світла. Контраст в світлому і темному полі. Оптична анізотропія і поляризоване світло. Поляризація світла і його аналіз. Оптичний клин 45° . Білий світ і платівка чутливого відтінку. Відображення поляризованого світла. Метод фазового контрасту. Інтерференційна мікроскопія.

Змістовий модуль 2. Кількісний аналіз мікроструктури

Тема 4. Цифрове зображення та його обробка. Структура цифрового зображення. Аналіз зображення. Перетворення зображення. Зберігання та редагування зображень. Формат зображення Стиснення без втрати якості. Стиснення з втратою інформації. Перетворення зображення. Корекція зображення. Перетворення розподілу інтенсивності. Просторові фільтри. Стереологія. Методи визначення густини лінійних елементів структури. Визначення кількості мікрочасток в одиниці об'єму та розподіл їх за розмірами. Площа граничних поверхонь в одиниці об'єму.

Тема 5. Дослідження волокон в композитах. Визначення орієнтації волокон. Характеристика ступеня орієнтації волокон. Методи визначення довжини волокна

Змістовий модуль 3. Конфокальна мікроскопія

Тема 6. Принципи конфокальної лазерної скануючої мікроскопії. Способи побудови зображення. Робота в відбитому і флуоресцентного світлі. Подання тривимірної структури. Методи отримання тонких оптичних перетинів. Дослідження поверхні. Автофокусування мікроскопа.

Тема 7. Аналіз тонких плівок, наповнених частками. Полімерні плівки. Стереологічний аналіз частинок. Аналіз частинок методом конфокальної мікроскопії. Методи вимірювання об'єму.

Тема 8. Дослідження волнистості волокон. Вивчення однонаправлених композитів методом конфокальної мікроскопії. Вивчення форми волокон. Аналіз багатопарових композитів. Вивчення волнистості волокон.

Змістовий модуль 4. Додаткові мікроскопічні методи дослідження

Тема 9. Растрова атомно-силового мікроскопія і мікроскопія ближнього поля. Тунельний мікроскоп (СТМ). Атомно-силовий мікроскоп (АСМ). Скануюча мікроскопія ближнього поля.

Тема 10. Рентгенівська мікроскопія, томографія та мікротомографія. Мікроскопи, що використовують м'яке рентгенівське випромінювання. Рентгенівська мікрорадіографія.

Тема 11. Рентгенівська мікротомографія волокнистих матеріалів. Рентгенівська комп'ютерна томографія. Якість зображення. Артефакти і дозвіл. Текстильні та композиційні волокнисті матеріали. Мікротомографія волокнистих структур.

Тема 12. Ультразвукова тривимірна картографія констант пружності композиційних матеріалів. Методологія. Дослідження поліметилметакрилата. Вуглепластики, армовані безперервними волокнами. Склопластик, отриманий методом лиття під тиском.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		лк	пр	лаб	інд	с.р.		лк	пр	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Оптична мікроскопія												
Тема 1. Геометрична оптика	8	2		2		4	7	0.5		0.5		6
Тема 2. Підготовка зразків.	6	2		2		2	5	0.5		0.5		4
Тема 3. Контраст зображення.	6	2				4	6.5	0.5				6
Разом за змістовим модулем 1	20	6	0	4	0	10	18.5	1.5	0	1	0	16
Змістовий модуль 2. Кількісний аналіз мікроструктури												
Тема 4. Цифрове зображення та його обробка	22	4		2		16	21.5	0.5		1		20
Тема 5. Дослідження волокон в композитах.	22	4		4		16	22	0.5		1.5		20
Разом за змістовим модулем 2	46	8	0	6	0	32	43.5	1	0	2.5	0	40
Змістовий модуль 3. Конфокальна мікроскопія												
Тема 6. Принципи конфокальної лазерної скануючої мікроскопії.	12	2				8	11					11

Тема 7. Аналіз тонких плівок, наповнених частками.	8	2		4		2	7	0.5		0.5		6
Тема 8. Дослідження волнистості волокон.	10	4		4		2	10	0.5		0.5		9
Разом за змістовим модулем 3	28	8	0	8	0	12	28.5	1.5	0	1	0	26
Змістовий модуль 4. Додаткові мікроскопічні методи дослідження												
Тема 9. Растрова атомно-силова мікроскопія і мікроскопія ближнього поля.	14	2		4		8	14	0.5		0.5		13
Тема 10. Рентгенівська мікроскопія, томографія та мікротомографія.	14	2		4		8	14	0.5		0.5		13
Тема 11. Рентгенівська мікротомографія волокнистих матеріалів.	18	2		4		12	18	0.5		0.5		17
Тема 12. Ультразвукова тривимірна картографія констант пружності композиційних матеріалів.	10	2				8	13.5	0.5				13
Разом за змістовим модулем 4	56	8	0	12	0	36	59.5	2	0	1.5	0	56
Усього годин	150	30	0	30	0	90	150	6	0	6	0	138

5. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Особливості дослідження мікроструктури неметалевих та композиційних матеріалів за допомогою оптичної мікроскопії	6
2	Визначення параметрів мікроструктури методами стереографії	2
3	Дослідження структури волокнистих композитів	4

4	Дослідження структури тонких неметалевих плівок	4
5	Особливості досліджень наповнювачів композиційних матеріалів	4
6	Застосування атомно-силової мікроскопії для визначення характеристик поверхні виробу	4
7	Застосування рентгенівського випромінювання при дослідженнях структури неметалевих матеріалів та композитів	4
8	Визначення характеристик волокнистих матеріалів спеціальними методами	4
	Разом	30

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Конструкція оптичного мікроскопу. Побудова та реєстрація зображення	4
2	Методи дослідження оптичної мікроскопії. Метод темного поля. Дослідження в поляризованому світлі	6
3	Кількісний аналіз мікроструктури. Основні поняття стереології	6
4	Параметри структури, що визначаються прямо та косвено	8
5	Підвищення точності аналізу мікроструктури	4
6	Автоматизований аналіз зображення.	6
7	Перетворення зображення. Види та методи перетворень	4
8	Похибки аналізу зображень	4
9	Сучасні конфокальні мікроскопи	2
10	Калібрування конфокальних мікроскопів	4
11	Способи побудови зображень в конфокальних мікроскопах	4
12	Перспективи розвитку конфокальної мікроскопії	2
13	Раманівська мікроскопія	4
14	Термографія та метод Фур'є-аналізу інфрачервоного світла	4
15	Флуоресцентна мікроскопія	4
16	Рентгенівська мікроскопія	4
17	Растрова та просвітлювальна електронна мікроскопія	12
18	Ядерний магнітний резонанс	4
19	Ультразвукова і скануюча акустична мікроскопія	4
	Разом	90

7. Методи навчання

- розповідь – для оповідної, описової форми розкриття навчального матеріалу;
- пояснення – для розкриття сутності певного явища, закону, процесу;
- бесіда – для усвідомлення за допомогою діалогу нових явищ, понять;
- ілюстрація – для розкриття предметів і процесів через їх символічне зображення (малюнки, схеми, графіки);
- практична робота – для використання набутих знань у розв’язанні практичних завдань;
- індуктивний метод – для вивчення явищ від одиничного до загального;
- дедуктивний метод – для вивчення навчального матеріалу від загального до окремого, одиничного;
- проблемний виклад матеріалу – для створення проблемної ситуації.

8. Очікувані результати навчання з дисципліни

В результаті студенти мають: опанувати, як класичні методи дослідження неметалевих та композиційних матеріалів, що проводяться з використанням стандартного обладнання в науково-дослідних лабораторіях та виробництвах, так і спеціальні методи, що дозволяють визначити особливості будови даних матеріалів; вміти обирати методи дослідження структури матеріалів, які дозволяють вирішити поставлену задачу

9. Засоби оцінювання

Враховуються усі види робіт, які виконуються студентами:

- відвідування лекцій та активна участь при вирішенні проблем, відповіді на тестові завдання по темі лекції ;
- виконання та захист лабораторних робіт;
- результати письмових відповідей на поставлені питання під час рубіжного контролю

10. Критерії оцінювання

Поточне тестування та самостійна робота											Сума	
Змістовий модуль №1			Змістовий модуль № 2		Змістовий модуль № 3			Змістовий модуль № 4				
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	
5	10	10	10	10	5	10	10	5	10	10	5	100

T1, T2 ... T12 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D	задовільно	
60-69	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

Методичні вказівки до лабораторних робіт з дисципліни «Металографія» для студентів спеціальності 6.050403 «Термічна обробка металів» всіх форм навчання / Укл. Укл. Л.П.Степанова, Ю.І.Кононенко, О.В. Климов, В.Л. Грешта.. Комп'ютерний набір та графіка О.В.Лисиця - Запоріжжя: ЗНТУ, 2015. - 62 с.

12. Рекомендована література

Базова

1. Микроструктура матеріалів. Методи дослідження і контролю: учеб. посібник для студ., обуч. по напрямленню підгот. "Прикладна математика і фізика" / Д. Брандон, У. Каплан ; ред. пер. с англ. С. Л. Баженов. - М. : Техносфера, 2006. - 377 с.
2. Микроскопические методы исследования материалов [Текст] / Э. Р. Кларк, К. Н. Эберхардт ; пер. с англ. С. Л. Баженов ; РАН, Институт синтетических полимерных материалов им. Н.С.Ениколопова. - М. : Техносфера, 2007. - 371 с
3. Дифракционные и микроскопические методы в материаловедении. Под ред. Амелинкса С., Геверса Р. И ВанЛанде Дж.: Пер. с англ. М.: Металлургия, 1984. 504 с.

Допоміжна

1. Будник А.Ф., Юскаєв В.Б., Будник О.А. Неметалеві матеріали в сучасному суспільстві: Навчальний посібник.- Суми: Вид-во СумДУ, 2008. -222 с.
2. Юскаєв В.Б. Ю 89 Композиційні матеріали: Навчальний посібник. – Суми: Видавництво СумДУ, 2006. – 199 с.
3. Черниш І.Г., Лобода П.І. , Черниш С.І. Неметалеві матеріали. Навчальний посібник - К.: Кондор, 2008 - 406 с.

4. Кострыкина, Г.И. Структура и свойства каучуков, термопластов и волокнообразующих полимеров: Учеб. пособие/ Г.И. Кострыкина, О.Ю. Соловьева. - Ярославль : [б. и.], 2004. - 130 с

5. Полимерные композиционные материалы: структура, свойства, технология: учеб. пособие/ М. Л. Кербер [и др.]; под общ. ред. Берлина А. А. - СПб.: Профессия, 2008. - 557 с.

6. Леонов В.В., Артемьева О.А., Кравцова Е.Д. Материаловедение и технология композиционных материалов Курс лекций. - Красноярск: СФУ, 2007. - 241с.

13. Інформаційні ресурси

1. <http://www.polymerbranch.com/>
2. <http://www.polymer.ru/>
3. <https://znaimo.com.ua/>